

בניית הון חברתי באמצעות חינוך מרחוק באסיה

המחקר הנוכחי מאמץ את התפיסה של חינוך מעצב, המבוססת על הקונסטרוקטיביזם החברתי. הטכנולוגיה המקוונת עשויה לקדם את פיתוחה של הלמידה השיתופית, שבמסגרתה הידע נוצר על ידי הלומדים באופן פעיל, כמו ההשערות שנבחנות ונבדקות על ידם. אפשר להשתמש בכלים הטכנולוגיים המתקדמים גם לעיצוב הלמידה המסורתית הבנויה כהעברת ידע מצד אחד וקליטתו הפסיבית מהצד האחר. הלמידה השיתופית מתאפיינת בסגירת פערים בין התלמידים השותפים במערכות למידה הטרונגניות. לשם כך, על הלמידה להתבסס על עקרון השוויון בין הלומדים ולהשתמש בשיטת ה'פיגומים' הקוגניטיביים, שאמורים להיות מובנים במהלך הלמידה על מנת להתגבר על הפערים. על פי תפיסתו של דיואי (Dewey), היעד העיקרי של למידה שיתופית מרחוק אמור להיות פיתוח מיומנויות חשיבה ביקורתית. הלומדים מרוויחים יותר מהלמידה השיתופית המקוונת, כאשר הם נחשפים לעמדות ולתפיסות שונות מהתפיסות שלהם ומקבלים הזדמנות לקיים אינטראקציה עם אחרים. לכן, העיצוב המיטבי של קבוצת הלמידה השיתופית הוא קבוצה הטרונגנית. האינטראקציות בין לומדים בעלי דעות מגוונות, הנמצאים ברמות ידע שונות וגם אינטראקציות עם העולם הממשי מהוות בסיס לבניית ידע, לרכישת מיומנויות ולפיתוח זווית ראייה עצמאית במהלך הלמידה.

התפיסה הקונסטרוקטיביסטית המקשרת בין ידע לאינטראקציות לימודיות מאפשרת לבנות את הדגם התיאורטי המקשר בין תהליכי למידה לבין הון חברתי. ההון החברתי נחשב על ידי הבנק העולמי לאחד המשאבים המרכזיים של פיתוח אזורי ולסממן של יעילות. הוא קשור להשתתפות פעילה בלמידה ובלמידה לאורך החיים. באזורים מפותחים, ההון החברתי קשור למוביליות חברתית כלפי למעלה, עם התפתחות אישית ופיתוח קהילתי, אולם באזורים עניים הון חברתי עלול להביא להעמקת הפיצול החברתי ולהרחבת הפערים ואי השוויון.

המחקר המתואר נערך במדינות אסיה: בנגלדש, סין, הונג-קונג, הודו, אינדונזיה, אירן, יפן, קוריאה, מלזיה, פקיסטן, פיליפינים, סינגפור, סרי-לנקה, תאילנד ווייטנאם. מטרת המחקר הייתה לבחון את ההשפעה של חינוך מרחוק על ההון החברתי ב-15 אזורים מגוונים, החל מאזורים עניים ועד לאזורים מפותחים היטב. באזורים הללו החינוך מרחוק היה קיים גם בעבר בצורת התכתבות, אולם לאחרונה הוא מתנהל בצורה מקוונת. עם זאת, מחקרים מראים, כי ברבים מהאזורים הללו לא נעשה שימוש בפוטנציאל של הטכנולוגיה המתקדמת לעיצוב למידה שיתופית. היעדר מנגנוני הלמידה המובנים, התומכים בעיצוב למידה שיתופית, פוגע במיוחד בתהליכי הלמידה באזורים עניים. הלמידה בהם נפגעת גם מחוסר המיומנויות של שימוש בטכנולוגיה מתקדמת, מהיעדר מסגרת התומכת בלמידה שיתופית, ובנתק שבין תוכן הקורסים המוצעים לצרכים האמיתיים של התושבים בחיי היום-יום ובשוק התעסוקה. קיימת גם בעיה של אימוץ דגמי הלמידה והקורסים השלמים המובאים מהמערב, ללא התאמה לתרבות ולדרכי הלמידה המקומיים.

המחקר הראה, כי רכישת מיומנויות של למידה ביקורתית אינה נמצאת במוקד הלמידה מרחוק באזורים הכפריים של אסיה. שם הדגש הוא על דגם העברת מידע, לפיו הלומד ממלא את התפקיד הפסיבי של מקבל מידע, כאשר במוקד הלמידה עומדות מיומנויות צרות החיוניות לשוק העבודה המקומי. רק באזורים המפותחים של הונג-קונג, סינגפור, קוריאה ובמידה מסוימת גם בשאנגהאי,

מעצבי הלמידה מרחוק מציבים את היעד של פיתוח חשיבה ביקורתית ומיומנויות אנליטיות לשם התפתחות אישית. בקורס פותח דגם של למידה מקוונת שיתופית בזוגות - מנחה ולומד. מעניין לציין, כי למידה זו מתחילה ממפגש פנים-אל-פנים, שאמור להיות בסיס לאינטראקציות לימודיות מאוחר יותר. מרבית החוקרים באסיה רואים את פיתוח דגם הלמידה המבוססת על דיאלוג כמפתח להצלחת החינוך המקוון מרחוק. נמצא כי לומדים מרחוק באסיה אינם מרוצים מכמות האינטראקציות בינם לבין עצמם ובינם לבין המורים.

המחקר הצביע על החשיבות של עיצוב הלמידה המקוונת בהתבסס על דגם הלמידה השיתופית ועל הצלחת הלמידה לפיתוח הון חברתי ככוח המביא לניידות חברתית בכיוון מלמטה למעלה. החוויה של הצלחה באמצעות קשרים בין לומדים, דרך שימוש בהון החברתי הנוצר באינטראקציות הלימודיות, מעצימה את הלומדים ומסייעת לקדם את השוויון ולצמצם פערים. מיומנויות של למידה שיתופית עשויות גם לקדם את היכולת להשתמש בהון חברתי להתפתחות אישית במגוון הקשרים של למידה לאורך החיים ובהקשרים נוספים. לעומת זאת, היעדר המיומנויות הללו אינו מאפשר לתושבים להשתמש במשאב המרכזי של הון חברתי להתפתחות עצמית ולפיתוח קהילותיהם. להעברת מיומנויות מהסביבה המקוונת אל הסביבה הממשית נדרש קשר הדוק בין התוכן וחומרי הלמידה לחיי היום-יום.

לסיכום, מממצאי המחקר נראה, כי פיתוח החשיבה הביקורתית והתלות ההדדית, המבוססות על שוויון בין התושבים, נמצאות בבסיס פיתוח ההון החברתי והן מהיעדים המרכזיים של עיצוב חינוך מקוון מרחוק. הלמידה המקוונת מרחוק יכולה להיות מכוונת לטיפוח מיומנויות של למידה לאורך החיים ולפיתוח הון חברתי, מה שיתרום לפיתוח אזורי ולבינוי קהילה. זאת, לעומת הקורסים המוכתבים על ידי אינטרסים מסחריים קצרי-טווח, הנותנים העדפה לפיתוח מיומנויות מקצועיות צרות על פני פיתוח מיומנויות חשיבה ביקורתית. לשם כך, יש צורך לעצב מסגרת מובנית התומכת בלמידה שיתופית באמצעות דיאלוג ו'פיגומים' קוגניטיביים בקבוצות למידה הטרוגניות. כמו כן, למידה מרחוק חייבת להתאים להקשר המקומי ולמטען התרבותי של התושבים.

התקציר מבוסס על המאמר :

Kawachi, P. (2008). Building social capital through distance education in Asia. *Asian Journal of Distance Education*, 6(1), 15-26.